

İBN TEYMIYYE’NİN BAZI KELÂMÎ KAVRAMLARA YAKLAŞIMI-II

Muhammet Yazıcı*

Özet

Tarihte yanlış anlaşılan ve yanlış değerlendirilen pek çok büyük insan vardır. Bunlardan biri de İbn Teymiyye’dir. O, muhalifleri bir tarafa sevenleri tarafından da yanlış anlatılan bir şahsiyettir. Sevmeyenleri İslam dışı Ehl-i sünnet dışı olarak gösterirken sevenleri de onun söylemediği sözleri savunmadığı görüşleri ona mal etmeğe çalışmışlardır. Burada sorun şudur: Acaba İbn Teymiyye muhaliflerinin dediği gibi gerçekten Ehli sünnet çizgisi dışına çıkmış mıdır? O halde, O’nun ehl-i sünnet olup olmadığını anlamak için şu sorular sorulmalıdır: Ehl-i sünnet nedir ve kimdir? Selef nedir ve kimdir? Selef metodu bid’at metodu mudur. Bu fırkalar içinde kurtuluşa erecek olan fırka (fırka-i naciye) hangi fırkadır? Ehl-i sünnet olmayan yani bid’at ehli olan kimdir? Bid’at nedir? Son soru: Gerçekten İbn Teymiyye mi bid’at ehlidir yoksa onu haksız yere suçlayanlar mı?

Makalemizin birinci bölümünde, konuyla ilgili olarak, Sünnet, Ehl-i sünnet, ve Ehl-i sünnet ile ilgili kavramları incelemiştik. Çalışmamızın bu bölümünde ise; bu Ehl-i Bid’at ve Ehl-i Bid’at ile ilgili kavramları ele almayı düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Bid’at, Ehl-i Bid’at, Fırka-i Naciye, Haşviyya

IBN TAYMIYAH'S APPROACH TO SOME THEOLOGICAL CONCEPTS-II

Abstract

There are so many great people in history that is misunderstood and misinterpreted. Ibn Taymiyah is one of them. Ibn Taymiyyah is a figure that is incorrectly described, even by not only opponents but also lovers. While who don't like him touted as Oni-Islamic or non-Sunni, His follower tired to accuse with words that he didn't tell and didn't defend it. The main problem here is that: Ibn Taymiyyah as their opponents wonder is he really came out of the Ahl al-sunnah line? In that case, to understand whether he is Ahl al-sunnah, the following questions should be asked: What the People of the Sunnah (Ahl al-sunnah) and who? Who is not Ahl al-sunnah, i.e. who is the peole of bid’a (ahl al bid’a)? What innovations (bid’a)? What predecessor and who? Salafi method is a innovations method? In these sects, which sect will be “reaching salvation sect” (Fırka-i naciye)? The final question: Ibn Taymiyyah is the people of bid’a or is it unfair to accuse?

In the first part of our paper, we examined on the subject the concepts such as Ahl al-sunnah and it’s related concept according to Ibn Taymiyah; In this section of our paper, we are thinking of taking the concepts such as ahl al bid’a and it’s related concept.

Keywords: Bid’a, People of Bid’a (Ahl al Bid’a).

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi (e-mail: mkt@atauni.edu.tr)

Giriş

İbn Teymiyye'yi olduğu gibi göstermek ve gerek lehte ve gerekse aleyhte ortaya konan haksız ithamların bir nebze olsun önüne geçmek için ele aldığımız bu çalışma, bir makalenin sınırlarını aştığından dolayı iki bölüm şeklinde tamamlamayı uygun gördük. Zira birinci bölümde, İbn Teymiyye'nin Ehl-i sünnet'e ve ehli- sünnet ile ilgili hususlara nasıl baktığını ortaya koyduğumuzda, bütünlük açısından konunun biraz eksik kaldığını gördük. Konuyu tamamlamak için O'nun bidati nasıl değerlendirdiğini, gerçek mada bidatçinin kim olduğunu da onun gözünden ortaya koymamız gerekli olmaktadır.

Bu yüzden bu bölümde, birinci bölümde kaldığımız yerden devam ederek, bu meseleyi tamamlamaya çalıştık ve bidat kavramıyla makalemizi sürdürmeyi uygun gördük.

7. BİD'AT KAVRAMI

İbn Teymiyye'nin bid'at karşısındaki tavrı gayet net ve açıktır. O, birilerinin zannettiği gibi “**her şeyi bid'at sayan**”, diğer bir ifadeyle “**her türlü yeniliğe karşı çıkan**” bir insan değildir. O, diğer konularda olduğu gibi bu konuda da “**yanlış anlaşılması**” ve “**yanlış anlatılmış**” kişiliğe sahip bir insan olagelmıştır. Öyleyse, bu “**kafa karışıklığını**” ve “**bilgi kirliliğini**” ortadan kaldırmak için evvelâ onun bid'at anlayışını iyi bir tahlil etmek ve “**İbn Teymiyye'ye göre bid'at olanla olmayanı**” birbirinden güzelce ayırt etmek gerekmektedir. Aksi takdirde, İbn Teymiyye hakkında “**yanlış iddialar ortaya koymaya**” devam etmiş oluruz.

İbn Teymiyye'nin yakındığı bir şey vardır ve o da tarih boyunca “**gerçek anlamda bid'at**” olan şeylere ilgisiz kalınırken, “**hiç de bid'at olmayan şeyler**” üzerinde lüzumsuzca münakaşa ve tartışmaların yapılmış olmasıdır. Bu yüzden o, böyle hatalara düşmemek için önce “**bid'atin**” sorgulanmasının ve “**bid'at ile neyin kastedildiğinin**” araştırılmasının gereği üzerinde durur.

Onun anlayışına göre bid'at tabiriyle eğer, “**daha önceden yapılmayan şey**” anlamı kastediliyorsa, böyle bir isimlendirme, “**sözlük anlamda**” doğru, fakat “**dinî anlamda**” yanlıştır. Hz. Ömer'in, “**cemaat ile teravih namazı kılmağa**” bid'at demiş olması “**sözlük anlamda**” bid'attir asla “**dinî anlamda**” bid'at değildir.¹

Demek ki İbn Teymiyye'ye göre geçmişte (yani Resulullah devrinde) herhangi bir örneği bulunmayan bütün yeni hareketler “**sözlük anlamda**” bid'attir. Hatta bir şey hakkında “**Resulullah'ın müstehap veya vacip olduğuna işaretleri**” olsa bile, eğer o şey “**Resulullah'ın vefatından sonra ilk defa**” işleniyorsa, bu “**yeni icraata**” (icraatın “**kendisine**” değil “**yeni işlenmesi**” ne), yine “**sözlük anlamı**” itibariyle bid'at **denilebilir**. Zira bu yeni icraat, “**ilk defa uygulamağa**” konulmuştur. Diğer bir ifadeyle önceye ait bir “**uygulama örneği**” bulunmamaktadır.²

¹ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VII, 291.

² Hz. Ömer'in, “**cemaat ile teravih namazı kılmağa**” bid'at demiş olması da “**uygulama**” anlamında bid'attir, “**kendisinin kastedilmesi**” anlamında bid'at değildir.

İbn Teymiyye, “*her yeni şeye sözlük anlamda bid’at denilmesinin mümkün olduğu*” iddiasını kuvvetlendirmek için şu olayı delil getirmektedir. Resulüallah’tan sonra, Hz. Ebubekir’in yayınlamış olduğu “**zekât genelgesi**” bu türden bir “**bid’at**” tir. Hatta bu anlamda Resulüallah’ın getirmiş olduğu “**yeni din**” e dahi müşrikler tarafından bid’at denilmişti. Bilindiği gibi Kureyş müşriklerinin göndermiş olduğu elçiler, **Habeş İmparatoru Necâşî** ile yaptıkları görüşmede, İmparatorun ülkesine hicret eden Muhacirler hakkında, “*Bu adamlar atalarının dininden çıkmışlar İmparatorun dinine de girmemişlerdir. Bunlar hiç kimsenin bilmediği yeni bir din (dinun muhdesun) ortaya atmışlardır.*”³ demişlerdi.⁴ Öyleyse, Hz. Ömer’in teravih hakkında söylemiş olduğu “**ne güzel bid’at bu!**” sözü de yine bu şekilde değerlendirilmelidir. Yani daha önce (Resulüallah zamanında) toplu halde teravih namazı kılınmadığından dolayı, bu şekilde “**ilk defa icra edilen toplu teravih kılma**” olayı, bid’at olarak isimlendirilmiştir. Çünkü bu şekilde “**ilk uygulamaya konulan**” şeylere “**sözlük anlamda**” bid’at denilebiliyordu. Fakat bu tür şeylere “**dinî anlamda yasaklanan bid’at**” denilemez. Zira Râşit Halifelerin (Dört Halife) güzel görüp işledikleri şeyler de (dinde aslı var olan) birer sünnettir ve bunun böyle olduğu hadislerle de sabittir.⁵

İbn Teymiyye, “**sözlük anlamdaki**” bid’atleri örneklendirmeğe devam eder ve şu “yenilikler” in “**dinî anlamda yasaklanan bid’at**” değil de “**sözlük anlamdaki**” bid’at olduğunu vurgulamaya çalışır:

Arap yarımadasında Hicaz-Yemâme-Yemen taraflarında bulunan ve daha önce çıkarılmamış olan Yahudilerin daha sonraları oturmuş oldukları bölgelerden çıkarılmaları, Kur’an’ın mushaf halinde toplanması, devlet yapısında divanların oluşturulması, Cuma günü iç ezanın okunması, şehir dışında da bayram namazı kılınmaya izin verilmesi gibi, “**Resulüallah zamanında yapılamayan**” fakat haklarında “**işaretler**” bulunan dört halifenin diğer “**sünnetleri**” bu türden yeniliklerdir. Çünkü Sahabe de, “**Allah ve Resülü’nün emirleri doğrultusunda**” sünnet ortaya koyabilirler. Fakat bunlar aslında birer “**Sahabe sünneti**” olmakla beraber, yine de “**sözlük anlamda bid’at**” olarak isimlendirilebilirler. Zira (emir veya işaret bulunmasına rağmen) daha önceden benzeri örneklerine rastlanılmamaktadır.⁶

İbn Teymiyye, bid’ati tarif ederken, onun sadece “**sözlük**” boyutunu izah etmekle yetinmez. Aynı zamanda “**dinî**” boyutuna değinir ve dikkatleri asıl bu yönde yoğunlaştırmaya gayret eder. Ona göre bid’at hükümlerinin geçerli olması için herhangi bir şeyin “**sözlük**” anlamda değil, “**dinî**” anlamda bid’at olması gerekir. Çünkü sözlük anlamdaki bid’at, zaten bid’at değildir. Peki bid’atin “**dinî yönü**” nedir? İbn Teymiyye bu soruya şu cevabı verir:

³ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *es-Siyre*, tah. Mustafa Abdülvâhid, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1976. II, 18; İbn Teymiyye, *İktizâü's-Sırâti'l-Müstakîm Muhalefeti Ashâbi'l-Cahîm*, tah. Muhammed Hâmid el-Fakî, 2. bs. Kahire, Mektebetü's-Sünnet'i'l-Muhammediye, 1950, 276.

⁴ İbn Teymiyye, *İktizâ*, 276.

⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'* XI, 319; XXII, 234-235; *Minhâc*, VIII, 307-308; *İktizâ*, 275.

⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XXI, 318; XXII, 235; *İktizâ*, 277.

Bizâtihi Allah ve Resulü tarafından meşru kılınmayıp, hakkında vacip-müstehap gibi dinî bir delil bulunmayan, bunun yanında, Kitap, Sünnet ve Selef'in icmâsına da aykırı olan her türlü şeydir. Haricîlerin, Rafizilerin, Kaderîlerin Cehmîlerin sözleri ile, mescitlerde raks ve şarkı söyleyerek sakallarını kesip haşhaş yeme suretiyle ibadet yapanların ibadetleri bunlara örnek olarak verilebilir. Ama bunun aksine, hakkında vacip ve müstehap olduğuna dair emir bulunup dinî bir delile dayanan şeylere gelince, bunlar bazı yöneticiler tarafından münakaşaya tabi tutulsalar da, "Allah'ın bizzat ortaya koymuş olduğu din" e ait olan şeylerdir. Bunların "Resulüllah zamanında yapılmış yapılmadığı" önemli değildir. Dolayısıyla herhangi bir yeniliğin "dinî anlamda bid'at" olabilmesi için, sadece birer "füil" olma noktasında değil mutlaka "dine aykırı bir inanç" olma noktasında da özelliğe sahip olmalıdır. Bunun tersi de geçerlidir. Örneğin, "haram" füil işleyen birinin, o fiilin haram olduğuna inancı olsa da, bu kişinin yaptığı şeyin adı bid'at değil haramdır. (Yani burada da "inanç" değil "füilin kendisi" nin mahiyeti esastır) ⁷ Öyleyse, Resulüllah "her bid'at sapıklıktır" buyururken maksadı, "her yeni ortaya konan şey sapıklıktır" değildi. Eğer böyle olsaydı, İslam dininin, hatta bütün dinlerin bile bid'at olması gerekirdi. Onun maksadı "Allah ve Resulü'nün dinde meşru kılmadığı dindeki her yeni icat" idi.⁸

Tüm bu değerlendirmelere bakarak diyebiliriz ki, İbn Teymiyye anlayışında sözlük anlamdaki bid'at kelimesinin kullanım alanı, dini (ıstılahî) alandaki kullanım alanından çok daha geniştir.⁹

İbn Teymiyye, bid'atin sözlük ve dinî anlamlarının yanında onun başka özelliklerine de değinir ve bu özelliklerine göre bazı tanımlamalar geliştirir.

Ona göre bid'at, "dine karşıt" olan şeydir ve karşıt olan her şey bâtıldır.¹⁰ Bir kimse, "yakınlık kurma/takarrüb" kastıyla "Allah'ın izin vermediği" bir şeye insanları dâvet eder veya "hareketleriyle" o şeyi "dinen gerekli" kılmağa (örneğin, vacip, müstehap, helâl, haram kılmaya) çalışırsa, o kimse "Allah Teâlâ'nın asla müsaade etmediği bir din" ortaya koymuştur. Buna uyan kimse ise, "yeni icat edilmiş" bu dine uyduğundan dolayı, "Allah'a şirk koşmuş" demektir.¹¹ Zira Allah Teâlâ bu konuda "Yoksa onların, Allah'ın izin vermemiş olduğu şeyleri din adına ortaya atan ortakları mı var?"¹² buyurmuş ve dikkatlerimizi "yeni dini hükümler icat etme" nin tehlikesine çekmek istemiştir.¹³ Öyle ise kim "Resulüllah'ın getirmiş olduğu şeylerin zıddına" bazı esaslar icat eder ve bunları "dinin esasları" imiş gibi telakki ederse, "din adına" yapılan bu icat, hem "aklen", hem de "naklen" bâtıl olmuş olur.¹⁴ Yeni bir din adına

⁷ İbn Teymiyye, *İktizâ*, 276; *Minhâc*, VIII, 308; *Mecmû'*, IV, 107; 18, 346.

⁸ İbn Teymiyye, *İktizâ*, 276.

⁹ İbn Teymiyye, *İktizâ*, 276.

¹⁰ İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, I, 198.

¹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 195; *İktizâ*, 268.

¹² Bkz. Şûra : 21.

¹³ İbn Teymiyye, *İktizâ*, 268.

¹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XVI, 251.

Allah'ın izin vermediği böyle yeni haram-helâl-müstehap-vacip gibi şeyler icat edene itaat eden herkes Tevbe 31 deki kınamadan payını almış olur.¹⁵

İbn Teymiyye'nin tüm bu mülâhazalarına bakarak, ona göre bid'at tarifini kısaca şöyle yapmamız mümkün olabilir: *Bid'at, her ne kadar tevil yoluyla da olsa, Allah'ın izin vermediği hususlarda,*¹⁶ “din süsü” verilerek yeni şeyler icat etmektir.¹⁷

8. EHL-İ BİD'AT (BİD'AT EHLİ) KAVRAMI

Konuya girmezden evvel şunu söylemek gerekir ki **bid'atten** ve **bid'at ehlinin** bahseden kaynakların çokluğu yanında ayrıca bu kaynaklarda zikredilen bid'at ehlinin özellikleri, alabildiğine geniş ve detaylıdır. Dolayısıyla bunların derinlemesine detayına girmenin imkânı yoktur. Biz, İbn Teymiyye'nin eserlerini esas almak kaydıyla diğer eserlerde var olan bilgilere de kısaca temas etmeyi düşünüyoruz.

8.1. Bid'at Ehlinin Özellikleri

A- Bid'at ehli kimselerin “**en temel özelliği**”, onların “**amansız bir hadis düşmanı**” olmalarıdır. Zira bunlar, “**müdafaasını yaptıkları indi görüşleri**” halk arasında yayabilmek için bu görüşlere uygun hadisler uyduran, sonra da bunları Hz. Peygamber'in ağzından çıkmış gibi rivayet eden kişilerdir. Rivayete göre bunlardan bazıları bid'atlarından dönüp doğru yola geldiklerinde, “**hadisçilere ve hadis alınan şahıslara dikkat edilmesi gerektiğini**” tembih etmiş, **kendilerinin bid'at yolunda iken hoşlarına giden bazı görüşleri, nasıl hadis şekline soktuklarını**” açıkça itiraf etmişlerdir. Nitekim bu konuda büyük mutasavvıflardan Abdülkadir el-Geylani de “**bid'atçıların en belirgin özelliğinin Ehl-i sünnet'e ve ehl-i hadise dil uzatmak ve onları küçültücü isimlerle anmak olduğunu**” söylemiştir. el-Evzâi ve Ahmed b. Sinan el-Kattân da benzer şekilde “**bid'at ehlinin en temel özelliğinin onların hadise çok şiddetli kin gütmeleri olduğunu**” ifade etmişlerdir. Gerçekten de bid'at ehlinin çoğu, hadisten ve hadisle ilgili ilimlerden tamamen habersizdirler. Onlar, “**icat etmiş oldukları kendi prensiplerinde**” ne Kur'an'a, ne de hadise yer verirler. Tamamen çelişkili ve herhangi bir dayanaktan yoksun görüş ve fikirler ileri sürerler.¹⁸

¹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 195; *İktizâ*, 268.

¹⁶ Tevil veya şüphe yoluyla olması, kişiyi küfürden kurtarır. Şayet böyle değil de, inat yoluyla olursa, bu durum bid'at konusundan çıkar, küfre konusuna girer. bkz. **el-'Askalânî**, Hâfız Ahmed b. Ali b. Hacer, *Nuhbetü'l-Fiker*, İst. Matba'a-i Hulusi Efendi, 1306, 42; **et-Tehânevî**, Muhammed 'Ali el-Fârûkî, *Keşşâfü İstulâhâtü'l-Fünûn*, tash. Mevlevî Muhammed Vecih - Mevlevî Abdülhak - Mevlevî Gülâm Kâdir, 1. bs. Kalküta, I. cilt: W. N. Lees'Press - II.cilt: Bengal Military Orphan Press, 1854-1862, I, 133.

¹⁷ İbn Teymiyye, *Der'ü Te'ârüz*, I, 244, 248; VII, 181.

¹⁸ Daha geniş bilgi için bkz. **İbn Teymiyye**, *Der'ü Te'ârüz*, I, 221; *Minhâc*, VII, 37; **Hatîb el-Bağdâdî**, Ebûbekr Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, tah. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, Haydarabad, Matba'atü Cemiyeti 'İlmiyye, 1357, 123; **Şerefü Ashâbi'l-Hadîs**, tah. Mehmet Sait Hatipoğlu, 2. bs. DİB-YAY. 1991, 73-74; **es-Sâbûnî**, Ebu Osman İsmail, *Akîdetü's-Selef ve Ashâbü'l-Hadis*, (Mecmûâtü'r-Resâilü'l-Müniriyye içinde), neşr. Muhammed Emîn Dimec, Beyrut, İdâretü't-Tıbââtü'l-Müniriyye, 1990, I, 132; **Koçyiğit**, Talat, *Hadis İstulahları*, 2. bs. Ank. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985, 92; **Topaloğlu**, Bekir, *Kelâm İlmi*, 2. bs. İst. Damla Yayınevi, 1985, 157; **el-Ğâmidî**, Sa'id b. Nâsır, *Hâkikatü'l-Bid'a ve Ahkâmühâ*, 3. bs. Riyâd, Mektebetü'r-Rüşd, 1994, 271-272; **es-Sahimî**, Salih Sa'd, “*el-Bida'*

B- Bid'at ehli kimseler, **“Kur'an'da ihtilâf”** içindedirler. Bu durumu Ahmed b. Hanbel, ***Zındıkları Ve Cehmiyye'yi Red*** isimli eserinin başlangıcında şöyle anlatır:

... Onlar ki, bid'atlerin bayraktarlığını yapmış, fitneler çıkarırlar. Çünkü onlar, **“Kur'an'da ihtilâfa”** düşer, ona aykırı görüş ve davranış ortaya koyar ve (sanki) **“Kur'an'da muhalefet etme”** hususunda ittifak oluştururlar. İlimleri olmadığı halde, **“Allah Teâlâ ve Kur'an hakkında”** atıp tutarlar. Daima müteşabih, mücmel ve **“anlamı herkesçe net olarak anlaşılmayan”** nasslar konusunda konuşur, ele almış oldukları karışık meselelerle, **“insanların cahillerini”** tuzağa düşürüp saptırırlar. Kur'an'ın, Sünnet'in ve Arap dilinin lafızlarını kasıtlı olarak tamamen başka anlamlara çeker tahrif ederler. Onların bildikleri şeyler **“kuruntu”** (emânî) dan başka bir şey değildir.¹⁹

C- Bid'at ehli kişiler **“Kur'an'a ve Peygamber'e saygı”** yı ortadan kaldırmaya çalışırlar. Kitab'a ve Sünnet'e ait delilleri reddederek açıkça **“Bizler bu konuda Peygamber'in maksadının ne olduğunu biliyoruz, ama onun bu konudaki açıklamaları bu meseleye delâlet etmez”** derler. Hatta bazen naklî delilleri dahi kötülerler. **“Sahabe ve Tâbiîn'e gösterilen saygı”** yı yok etmeğe çalışır ve **“Onlar dinin aslî meselelerini bizim tahkik ettiğimiz gibi edememişlerdir.”** derler. Böylece Kur'an'a, Sünnet'e ve icmaya muhalefet ederek Kur'an'ı keyiflerine göre yorumlarlar. Kur'an ve Sünnet'e aykırı olan **“aklî/kelâmî”** esasları, **“Kur'an ve Sünnet'in yerine”** oturtmağa çalışırlar. Tek dayandıkları şeyler, birtakım **“bâtil ve imkân dışı anlamlar içeren mücmel, müteşâbih lafızlar”** dır. Bunlar, nasslardaki kelimeleri, **“konulmuş oldukları yerleri”** nden saptırıp tamamen nassların kastettiği hakiki anlamların dışında anlamlandırmağa çalışırlar. Bu anlamlar, sarih bir akla ve sahih bir nakle dayanmayan birtakım safsata ve mantıki oyunlardan ibarettir.²⁰

D- Bid'at ehli kişiler **“hadis cahili”** kişilerdi. Bundan dolayı **“kafalarına”** ve **“akıllarına”** oturmayan hadisleri **“reddedebildikleri”** kadar reddeder, reddedemediklerini ise **“hevâlarına ve kafalarına göre”** tevil etmeğe çalışırlar. Kitaplarında, **“kendi keyiflerine göre”** icat ettikleri ve Hz. Peygamber'e isnat ettikleri bir hayli **“uydurma hadis”** vardır.²¹

E- Bid'at ehlinden bazıları ise, **“aklî”** olarak isimlendirdikleri şeyleri **“dinî”** olan şeylerden **“üstün tutma”** ya çalışırlar. Bunlar, **“akıllarıyla, nakle itiraz”** yaparak

ve Eserühâ fi İnhirâfi'l- Tasavvuri'l- İslamî, M.B.İ.D. sa: 16 (Riyad 1986), 113-117; Demirci, Ahmet, **“Bid'atçılık”**, E.Ü.İ.F.D. Sa: 5, (Kayseri-1988),72-73, 82-83, 85.

¹⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. **İbn Teymiyye, Der'ü Te'âruz**, I, 44, 65-66, 77, 207, 221; II, 301-302; V, 282-284; X, 306; el-Ğâmidî, a.g.e. 274.

²⁰ Geniş bilgi için bkz. **İbn Teymiyye, Der'ü Te'âruz**, I, 283, vd.; II, 14, vd.; **Mecmû'**, VI, 359; eş-Şâtübî, Ebu İshak İbrahim b. Müsâ **el-Muvâfakât**, terc. Dr. Muhammed Erdoğan, İst. İz Yayıncılık, 1993, IV, 16; el-Ğâmidî, a.g.e. 271-272; es-Sahimî, a.g.mak. 114-115.

²¹ Geniş bilgi için bkz. **İbn Teymiyye, Mecmû'**, IV, 58, 86; V, 12, VI, 514, 515; VII, 173-174; XII, 497; I7, 288, 289; **Der'ü Te'âruz**, V, 376-377; es-Sâbûnî, a.g.e. 131-133; eş-Şâtübî, **el-İ'tisâm**, nşr. Ahmed 'Abdüşşâfi, 2. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991, I, 37; el-Ğâmidî, a.g.e. 269-272, 288; es-Sahimî, a.g.mak. 114-115; Koçyiğit, a.g.e. 93; **Hatîb, el-Kifâye**, 123.

“*naklin akla muhalif olduğunu*” göstermeye çalışırlar. “**Kendi ilimlerine ve görüşlerine**” aşırı derecede güvenip, “**nassları bunlara uydurmağa**” çalışırlar.²²

F- Bid'at ehli kişiler “**hak ile bâtulı karıştırmaya**” çalışır, birtakım bid'atler ortaya koymak suretiyle Hz. Peygamber'in getirdiği şeyleri “**karmaşık**” hale getirmeye çalışırlar.²³

G- Bid'at ehli kişiler cahil olmalarının vermiş olduğu bir içgüdü (sevk-i tabii) ile “**sırf mukallit**” özelliği taşırlar. Hatta aşırı “**inatçı**” olup görüşlerinde körü körüne taassup vardır. Aşırı “**şüpheci**” insanlardır.²⁴

H- Bid'at ehli insanlar, “**açık ve net**” delilleri bir kenara koyup, “**akıllarına ve şehvetlerine uygun**” delillere tutunmaya çalışırlar. Bunlardan Kur'an-ı Kerim'de, “*kalplerinde şüphe bulunup da fitne aramak ve teviline gitmek için Kur'an'ın müteşabihine uyanlar*”²⁵ şeklinde bahsedilmiştir.²⁶

I- Bid'at ehli kişilerde, “**şehevî arzularını, dinî delil yerine koyma**” özelliğine çok rastlanır.²⁷

J- Bid'at ehli kişiler “**dinî olmayan şeyleri dindenmiş gibi gösterme**” özelliğine sahiptirler. Bu kişiler “**dinde yeri olmayan inançlar**” üretir, “*imanın, ancak bu prensiplere inanmakla tamamlanacağını*” iddia ederler.²⁸

K- Bid'at ehlinin “**sözlerinin temeli**” yalandır. Çünkü onlar, “**Kur'an'da ve Sünnet'te bulunmayan lafızlar**” üretirler. Örneğin **mütehayyiz, cisim, mürekkep** gibi. Bu lafızlar “**mücmel**” (kısaltılmış) ve “**müteşabih**” (birbirine benzeyen karışık sözler) lafızlardır. Kur'an ve Sünnet'te bulunmayan bu sözleri elbette ki Selef'in sözlerinde bulmak da imkânsızdır. Bu lafızların, her milletin kendi dilinde çok farklı anlamları bulunmaktadır.²⁹

²² Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 57, 58, 338; V, 28-30; VI, 514-515; XIII, 227-229; XVI, 440, 443, 463, 469; XVII, 288, 299, 443, 444; XIX, 288, 299; XXXIII, 172, 173; *Der'ü Te'âruz*, V, 57, 208, 376-377; *es-Sâbûnî*, a.g.e. 299.

²³ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâc*, V, 158-159, 168; *Der'ü Te'âruz*, V, 377; *es-Sâbûnî*, a.g.e. 299; *el-Ğâmidî*, a.g.e. 271; İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmî Kelâm*, İst. Matba'a-i 'Âmire, 1340-1342, I, 115-116.

²⁴ Geniş bilgi için bkz. Demirci, a.g.mak. s. 71-72, 82, 85; el-Âsimin, Muhammed b. Salih, *Lum'atü'l-İtikâd*, tah. Eşref b. Abdulmaksud, Mektebetü Dâri Taberiyye, tsz. 161; Şeltût, Muhammed, “*Esbâbü'l-Bid'a ve Medârrühâ*”, M.E.D. c. 33, sa: 1, (Kahire, 1961), 14-15; İzmirli, a.g.e. I, 117; el-Pezdevî, Ebû Yüsr Muhammed b. Abdülkerim, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafettin Gölcük, 2. bs. İst. Kayıhan Yay. 1988, 347; İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 197-200; *Minhâc*, VII, 37.

²⁵ Âli İmran : 7

²⁶ eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, I, 41-42, 99-100; Topaloğlu, a.g.e. 157; el-Ğâmidî, a.g.e. 261.

²⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, I, 20; V, 250-256; VI, 306; VII, 413; İzmirli, a.g.e. I, 97; el-Ğâmidî, a.g.e. 261, 308-309.

²⁸ Bkz. İbn Teymiyye, *Der'ü Te'âruz*, I, 233; VII, 294; *Minhâc*, IV, 537; el-Ğâmidî, a.g.e. 288-299; eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, I, 37-38; Şeltût, a.g.mak. 13, 14-15; Topaloğlu, a.g.e. 163.

²⁹ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, V, 260, 274, vd. 433, vd.; XIII, 304-305; I5, 336; *Der'ü Te'âruz*, I, 395; V, 390; İbn Abdi'l-Berr, Yusuf b. Abdillâh, *Câmi'ü Beyani'l-İlm ve Fadlihi ve mâ Yenbeğî fi Rivayetihi ve Hamlihi*, tah. Abdülkerim el-Hatîb, Mısır, Dârü'l-Kütübi'l-Hadîse, tsz. 336-350, 360-383, 385-397, 415-439, 498-505, 507-513.

L- Hadisçilerin ittifakına göre bid'at ehli kişilerden bazıları, Allah Teâlâ'nın Sıfatlarını inkar edip, **İlim, Kudret ve Kelâm** sıfatları üzerinde "**münakaşa kapısı**" açan, bunları "**kendi heveslerine göre**" tevil ederek "**aşına uygun olmayan**" anlamlar veren böylece sapan kelamcılardır.³⁰

M- Bid'at ile meşhur olan gurupların en temel ve en ayrılmaz özelliklerinden biri de, "**selefe uymayı**" terk ve onları "**küçümseme**" olarak gözlemlenmiştir. Onlar selefe ya "**ağır hakaret**" eder ya "**fâsık**" olmakla suçlarlar, ya "**tekfir**" ederler. Hatta onların "**öldürülmelerini helâl sayanlar**" bile vardır. Bu da onların "**aşırı derecede Sünnet'e düşman**" olmalarından kaynaklanmaktadır.³¹

N- Bid'atler zamanla kişiyi İslam dairesinden çıkarır. Zira gayesi "**fitne, nifak ve dinden döndürme**" olan kimselerin bid'atleri fisk ve sapıklıktır. Bu durumda, her bid'at fisk ve sapıklıktır. Ama her fisk ve sapıklık bid'at değildir. Diğer bir ifadeyle, bu tür bid'ate sahip olan her bid'at ehli sapık sayılır, ama her fâsık bid'at ehli sayılmaz. Çünkü inanç sağlam olsa bile bid'at, "**amellerde fesadı gerektiren**" bir durumdur. Ama gayesi "**hakki bulma, hakki savunma, bilerek Hz. Peygamber'e karşı çıkmama**" olan kimse, gayesine göre "**mazur**" sayılabilir.³²

O- Her bid'at ehli "**fâsık**" olunca, bid'at ehli olan kimseler, (bid'at ehli olmayan) sıradan günahkar kişilerden daha şerlidirler. Çünkü bu tür günahkar kişiler, "**işledikleri şeylerin günah veya yanlış olduğunu**" itiraf eder ve tövbe etmeyi her zaman hatırlarında tutarlar. Bundan dolayı Süfyan-i Sevri gibi alimler "**bid'at, şeytana günahlardan daha sevimidir. Çünkü bid'atlerden tövbe edilmez, ama günahlardan tövbe edilebilir**" demişlerdir. Gerçekten de bid'atçi, yaptığı şeyleri "**dindenmiş**" gibi görür ve "**bid'atleri**" kendisine "**güzel**" görünür. Çünkü ayette de belirtildiği üzere şeytan, ona amellerini güzel göstermiştir.³³

Hadiste de belirtildiği üzere Bid'at ehli kimselerin bu durumları devam ettiği müddetçe, Allah Teâlâ onların ne namazlarını ne oruçlarını ne sadakalarını ne de diğer ibadetlerini kabul etmektedir. Şu halde bid'at ehli kişilerin yaptığı her şey, Allah katında tamamen boş ve değersiz şeylerdir.³⁴

³⁰ İbn Abdi'l-Berr, *a.g.e.* 364-365; Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 93; *Hadisçiler İle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, 4. bs. Ank. T.D.V. Yayınları, 1989, 253-262.

³¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'*, IV, 153-156; XXXV, 69-70.

³² Daha geniş bilgi için bkz. İbn Salâh, Osman b. Abdurrahman, *Fetâvâ İbn Salâh*, (Mecmûatü'r-Resâilü'l-Münîriyye içinde bulunan 3. Risale), IV, 38; Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, 112; İzmirlî, *a.g.e.* 115-117; İbn Teymiyye, *İktizâ*, 282, 290-291.

³³ Geniş bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, II, 472-475; XIV, 467-468; XX, 103-105; *Tuhfetü'l-İrâkiyye fi A'mâli'l-Kalbiyye*, (Mecmûatü'r-Resâilü'l-Münîriyye içinde 4. Risale), IV, 5; *İktizâ*, 290; eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, I, 106.

³⁴ Geniş bilgi için bkz. İbn Mâce, *Mukaddime*, bab : 7, Had. No : 49-50; el-Münâvî, 'Abdür-ra'ûf, *Feyzû'l-Kadîr*, 1. bs. Mısır, Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1938. I, 72; İbn Hüsameddin, Ali, *Müntehabü Kenzi'l-'Ummâl*, (Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi'nin kenarında), I, 110-111; eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, I, 79; İbn Cevzî, Cemâleddin Ebü'l-Ferec 'Abdurrahmân, *Telbîsü İblîs*, 2. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983, 21.

Konu bid'atçılardan açılmışken bu “**konuyla yakın alakası olan**” bazı kavramlardan da bahsetmek gerekmektedir, şöyle ki:

İbn Teymiyye *Der'ü Te'ârûzi'l-'Akli ve'n-Nakl* ve *Muvâfakatu Sahîhi'l-Menkûl li Sarîh'l-Ma'kûl* isimli eserlerinde “*Peygamberlerin sunmuş olduğu nasslar*”ın açıklanması hususunda pek çok “*metodik*” yol bulunduğunu, bid'atçilerin de kendilerine has **iki metodunun** olduğunu ifade eder ve bu “**iki metodu**” şöyle açıklar:

A- Tarîkatü't-Tebdîl : Bu metot, nassları değiştirme başka bir hâle veya şekle sokma metodudur. Bu metodu kullananlar, nassların anlamını ters-yüz edip kastedilen anlamı başka anlamlarla değiştirenlerdir.

Tarîkatü't-Tebdîl metodunu kullananlar da kendi arasında ikiye ayrılmaktadır:

a-Tarîkatü't-Tahyîl : Bunlar nassları “**sembolize**” eden “**sembolistler**” dir.

b-Tarîkatü't-Tevîl ve't-Tahrîf: Bunlar ise, Allah tarafından nasslarda kastedilen anlamı/anlamları tevil ederek (yorumlayarak) nassların asıl anlamlarını tahrif edenlerdir.

B- Tarîkatü't-Techîl : Bu metot ise, nassların anlamını anlama hususunda kendini cehalete verme metodudur. Bu metodu kullananlar, “*bizler nassların anlamlarını bilemeyiz*” diyerek “**bilmezlik**” yolunu seçenlerdir.

İbn Teymiyye, *Mecmû'ü Fetâvâ* isimli eserinde ise konuyu yukarıdaki sınıflandırmadan farklı anlatımla ele alır ve “**Peygamberlerin sunduğu nasslar**” ifadesi yerine “**Kitap ve Sünnet'in nassları**” ifadesini kullanır. O bu eserde “**Ehl-i Tahrîf**” ten ismen bahsettiği halde “**Ehl-i Techîl**” ve “**Ehl-i Tahyîl**” den sadece işaret yoluyla bahseder. Yine O aynı eserinin bir sefer de sadece işaret yoluyla **Tahyîl-Tevîl, Techîl Ehli**nden bahsetmiştir.³⁵

Şimdi, “**Peygamberlerin sunmuş olduğu nassların açıklanması**” hususunda veya daha kısa bir ifadeyle “**Kur'an'ı anlama**” hususunda “**tutundukları yol**” bakımından bid'at ehlinin almış olduğu “**isimleri**” İbn Teymiyye'ye göre inceleyelim:

9. Tarîkatü't-Tahyîl / Ehl-i Tahyîl (Hayal Ehli):

Bunlar, “**nasslarda olmayan**” şeyleri “**var gibi**” gösterip, sembolize edenlerdir. İbn Teymiyye'ye göre bunlar, mülhitlerin yolunda giden ve “**nasslarda olmayan**” şeyleri “**varmış gibi**” gösterme eğiliminde olan filozof, kelamcı mutasavvıf, fakih ve bâtınilerden bir gurup insandır. Bunlara göre Hz. Peygamber'in, Allah'a ve ahiret gününe iman ile ilgili tüm sözleri, insanların daha iyi istifade edebilmeleri için “**hakikatleri hayal ettirmek**” ten ibaret olan “**sembolik**” sözlerdir. Yoksa hakkı açıklamak, insanlara doğru yolu göstermek, “**hakikatleri olduğu gibi ortaya koymak**” için söylenen sözler değildir. Yine bunlara göre Peygamber, “**hayalleştirme**” suretiyle “**genele**” hitap etmiş, bunu yaparken, gelen emirleri “**olduğu gibi**” değil de, “**kamunun menfaati**” için “**değiştirerek**” aktarmıştır. Yine bunlar, “**eşyanın gerçekliği**” nin (hakikatinin) olmadığını, bize “**hakikati varmış gibi**” geldiğini, Peygamberlerin de bu “**hakikati olmayan**” şey-

³⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'*, XIV, 71.

leri “**var gibi**” gösterdiğini ve “**Peygamberlerin özelliği**” nin “**var gibi göstermek**” olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu kanaatte olanlar kendi aralarında iki kısma ayrılmaktadırlar.

A) Bir kısmına göre Peygamber, hakikatleri “**olduğu gibi**” bilmez. Onların bilemediği hakikatleri, bazı “**ilâhiyatçı filozoflar**”, diğer bir kısmına göre ise “**evliya**” adı verilen bazı şahıslar bilir. Bu evliya ve filozofların içinde, Allah’ı ve ahiret gününü “**Peygamberlerden daha iyi bilenler**” vardır. Bu sözler, “**Şia ve Sûfiyye’nin bâtinî gurupları**” ndan olan ve “**filozof geçinen**” aşırı sapık ve mülhitlerine aittir. Yine bunlar “**kâmil filozof**” u veya “**kâmil veli**” yi “**Nebi’den üstün**” tutarlar. Nitekim **İbn ‘Arabî**’nin, kendi sisteminde icat ettiği “**Hâtemü’l-Evliyâ**” sı, **Farâbî** ve **Mübeşşir b. Fâtik**’in “**Feylesof-i Kâmil**” i Peygamber’den üstündür. (!) Bunlar Peygamberlik makamını, “**uykuda görülen hal**” olarak görürler.

B) Diğer bir kısmına göre ise Peygamber gerçekte hakikatleri bilir, ama onları açıklamaz. Hatta tam aksine Peygamber, bu hakikatlere zıt şeyler söyler ve halkın da “**zıt anlamasını**” ister. Çünkü halk -daha çok- “**hakki yansıtmayan**” bu itikat ile fayda elde eder.

İbn Teymiyye, İbn Sina ve benzerlerinin, bu esas üzere sistemlerinde temel prensipler ortaya koyduklarını, İbn Sina’nın yukarıdaki bu prensibi *Risâletün Üdhiyye-tün fî Emri’l-Me’âd* isimli eserinde bizzat zikrettiğini ifade eder ve şöyle devam eder. Nebiler, kendi zatî özelliklerinden tamamen farklı özellik ve vasıflara bürünüp Allah, melek, ahiret, cennet, cehennem ile ilgili haberleri var gibi göstererek veya öyle imiş gibi anlatarak, insanlara hitap ederler. Halbuki iş aslında öyle değildir. Çünkü her ne kadar anlatılanlar “**gerçeklere**” aykırı olsa da, insanların geneli, “**kendilerine anlatılan şeyleri ancak bu metotla anladıklarından**” dolayı, Peygamberlerin “**bu metoda başvurması**” nda ve insanlara vermek istedikleri şeyleri “**sembollerle anlatması**” nda (yani var gibi göstermesinde), “**kamu yararı**” açısından büyük faydalar vardır. Dolayısıyla Peygamberler, anlattığı şeylerin “**dışardan görünen**” anlamlarını kasteder ve halkında bu anlamları anlamalarını isterler. Böylece onlar, kamunun yararı sebebiyle herkesin “**sembolize edilmiş**” hayal şeyleri anlamasını isterler.

İbn Teymiyye “**hayal ve vehim ehli**” nin ibadet anlayışını ise şu şekilde ifade eder: Onlardan bazıları amelleri kabul ederken, bazıları ise amellerin de inançlar gibi “**sembolik eylemler**” olduğuna inanır ve *İnsanlardan bazıları bu amellerle yükümlü olsa da, bazıları yükümlü değildir. Yükümlü olanlar, “avam” halktır. “Seçkin” ve “aydın” kimseler bu sınıfa dahil değildir* derler.

İbn Teymiyye’ye göre “**mülhid**” bâtinîlerin ve İsmailîlerin bulunduğu bu yolda yürüyenler, kendilerince bir takım “**ilimler**” tasnif ederek, bu ilimlerin “**din**” olduğunu ve aklın da bu gerçekliğe delâlet ettiğini söylerler. Bunların bu hali tıpkı Kur’an’da be-

lirtilen “*Kitab’ı kendi elleriyle yazıp yazdıkları şeylerin Allah katından geldiğini söyleyen*”³⁶ kimselerin durumuna benzemektedir.

10. Tarîkatü’t-Tevîl ve’t-Tahrîf / Ehl-i Te’vîl ve’t-Tahrîf (Tevîl / Tahrif Ehli)

Bunlar da nassları “**keyiflerine göre ters-yüz**” edip yorumlayanlardır. İbn Teymiyye’ye göre bunlar, nassları lafız veya anlam açısından tahrif eden Cehmiyye, Mutezile ve bunlara ayak uyduran kelamcılardır. Bunlar, “*lafzın işaret ettiği anlam ve ondan anlaşılan mefhumu*” ters düştüğünden dolayı Peygamber’in anlattığı şeylerin bir kısmının tevilleri vardır derler. Bunlara göre “*ulaşılmak istenen şeyi açıkça ortaya koymayan ve inanılması gereken gerçeği izah etmeyen Peygamber*” in maksadı, “*asıl anlamı açık olarak işaret etmeyen*” lafızların “*insanlar tarafından araştırılmasını*” sağlamak, böylece insanları, “*akıllarıyla hakkı arayıp bulmağa*” sevk etmektir. Burada insanlar, nebevî sözleri “*kendi görüşlerine uygun şekilde*” tevîl etmeğe çalışırken, bu gayretleri sebebiyle de “*ecir ve sevap*” almaktadırlar.

İbn Teymiyye’ye göre bunlar açık bir şekilde Peygamber’in amacının, hakkı beyan etmek ve insanları hidayete ulaştırmak olmadığını ifade etmekte ve bu ifadelerden Peygamber, hakkın açıkça ortaya konulmasını istememektedir. Peygamber’in böyle hareket etmesi sâyesindedir ki insanlar, akıllarıyla hakka ulaşma imkanına sahip olabileceklerin anlayacaklardır gibi bir sonuç anlaşılmaktadır.

İbn Teymiyye İbn Sina gibi filozofların dahi bunların bu hallerine şu düşüncelerle itiraz ettiğini ifade etmektedir. Peygamber’in pek çok sözü, “**tevîl kabul etmeyecek şekilde**” açık ve nettir. Yalnız onun amacı, “**eşyanın hakikati**” ni “**öyle olmadığı halde öyleymiş gibi**” göstermek (tahyîl) ve “**aslen öyle**” olmasa da insanların “**öyle olduğu**” na inanmalarını sağlamaktır.

İbn Teymiyye, bu kişilerin **Allah’ın Sıfatları** hakkındaki görüşlerini de şu şekilde ortaya koyar:

Allah’ın sıfatları konusunda var olan nasslarda Peygamber, insanların “**sembolik**” olan şeylere inanmasını istememiş, Allah Teâlâ bunlarla bir takım (sembolik) anlamlar kastetmiş olsa da bu (sembolik) anlamları Peygamber herkese açıklamamış ve göstermemiştir. Ama Peygamber, Allah’ın sıfatları konusundaki gerçekleri insanların nasslara bakarak “**akıllarıyla bulmaları**” nı ve “**delâlet ettiği**” yönlerden daha çok “**başka yönlere**” çevirmeğe çalışmalarını istemiştir. Bunu isterken Peygamber’in maksadı insanları “**imtihan**” etmek, zihinlerini ve akıllarını “**çalıştırmak**” ve onlara “**külfet yüklemek**” tir. Çünkü Nebiler, gerçek olan ve “**hakikaten var olan**” şeyleri kastederler (var gibi göstermezler). Bu, aklımızla bildiğimiz şeylerdir ve Peygamber’in maksadının gerçeğidir.

İbn Teymiyye’ye göre bu görüşte olan kimseler, “**Peygamberlerin sözlerini kendi görüşlerine uyarlamak**” için, türlü türlü “**tevellere**” başvururlar. Bu tevellere

³⁶ Bakara: 79.

onlar, “**lügat parçalama**” ya acayip garaip istiare ve mecazlardan yardım almağa ihtiyaç duyarlar.

İbn Teymiyye bu bağlamda, bu yolun pek çok mütekellimlerin yolu olduğunu, Kerramiye, Şia, Salimiyye, Küllâbiyye gibi, “**nassların bir kısmına**” muhalefet eden bazı kelamcılarının bu metot üzere hareket ettiklerini kaydetmektedir.

11. Tarîkatü't-Techîl / Ehl-i Techîl (Cehalet Ehli)

Bunlar “**bilememelik**” yolunu tutan gruptur ve bir anlamda “**nass agnostikleri**” olarak isimlendirilebilirler. İbn Teymiyye'ye göre güya “**selefin yolunu izlediklerini**” iddia eden bu gurup, “**tevilin asla câiz olmadığını**” savunan ve “**tahyîl ehlinin sözlerini söylemeye**” müsaade etmeyin guruptur. Bunlara göre bu kişilerin sözlerinde çok net bir şekilde “**Peygamber'i yalanlama**” bulunmaktadır. “**Techîl**” metodunu benimseyen bu kimseler, “**sadece nassları okuma**” dan başka bir şey yapmaz, okuduklarını “**anlamak**” istemez ve Selef'ten bilinen şeyin de bundan başka bir şey olmadığını iddia ederler. Onlar bu halleriyle, Kur'an'ın “**Kitap'tan, kuruntu ve zandan başka bir şey bilmezler**”³⁷ diye nitelediği kimselere benzemektedirler.

İbn Teymiyye bunların *Hz. Peygamber, kendisine indirilen ayetlerin anlamını bilmiyordu. Aynı şekilde Ashab'ı da bunların anlamını bilmemekteydi* dediğini aktarmaktadır.

İbn Teymiyye'ye göre Sünnet'e ve Selef'e uyan kişilerden bu görüşte olan insanlar çokça bulunmaktadır. “**Selefin yolunu izlediklerini**” güya iddia eden bu kimselerin söylediklerine göre tıpkı Peygamber gibi kendileri de nassların anlamlarını bilmiyorlardı. Çünkü onlara göre, anlamlarını anlamasalar bile, lafızlarına iman edip yüzünden okumak ve böylece sevaba ulaşmak için insanlar Kur'an ile muhatap tutulmuşlardı. Ve yine onlar, “**sırf okuma**” ve “**lafızlarına iman etme**” fiilini ibadet sayıyorlar ve bu görüşlerini, “**Kur'an'ın tevilini Allah'tan başka kimse bilmez**”³⁸ ayetine dayandırmakta idiler. Halbuki onların “**Kur'an'ın kastettiği tevil**” den haberleri yoktu. Ve yine onlar bu ayette kastedilen tevilin “**bir sözün anlamı ve tefsiri**” anlamındaki tevil mi, yoksa “**yalnızca Allah tarafından bilinen tevil**” mi olduğunun farkında değillerdi.

Bunların müşterek görüşleri göre *Peygamber “müşkil”³⁹ ve “müteşâbih”⁴⁰ nasslardan kastedilen şeyleri açıklayamaz* şeklindedir. Bundan ötürü bunlardan bazısının

³⁷ Bakara: 78.

³⁸ Al-i İmran: 7.

³⁹ Sözlükte “**zihni karışıklığa yol açmak, karışık olmak**” gibi anlamlara gelen ve “**işkâl**” masterından ism-i fâil olan “**müşkil**” kelimesi, terim olarak değişik ilim dallarında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Kur'an ilimlerinde “**Kur'an ayetleri arasında ilk bakışta var olduğu sanılan ihtilâf ve çelişki durumuna**” müşkil; bu durumları inceleyen ilim dalına da müşkilü'l-Kur'an” denmiştir. (Bkz. *Yerinde*, Adem, “**Müşkilü'l-Kur'an**”, DİA, XXXII, 164)

⁴⁰ Sözlük olarak anlam yönünden “**birden fazla ihtimal**” taşıdığı için anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya ifade demektir. “**Teşâbih**” masterından türeyen “**müteşâbih**” kelimesi “**benzeşen, ayırt edilmesi zor olacak şekilde birbirine benzeyen**” demektir. Terim olarak ise mana yönünden birden fazla ihtimal taşıdığından anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya sözü ifade eder. Müteşâbih ayette yer alan bir lafız konumuna göre başka ayetlerde farklı anlamlara gelebilir, ancak her birinin kastedilebilir olması açısın-

müşkil ve müteşâbih nass dediğine diğerleri aynı hükmü vermekte güçlük çekmiş, özellikle “**haberî sıfatların akılla bilinmeyeceğini**” iddia ederek bu sıfatları müşkil ve müteşâbih ilân etmişlerdir. Bunlara göre “**bir takım sıfatlar**”, malûm ve aklen bilinebilir olsa da “**rüyet**” gibi bazı hususlar müşkil nasslardır aklen bilinemezler. Öyleyse nasslar, dış görünüşlerine göre uygulanırlar ama “**tevillerini**” Allah'tan başka kimse bilemez. Sıfatlardan bahseden hadislerin de anlamlarını sadece Allah bilir. Bunların anlamlarını Cibril dahi bilemez. Peygamberler, bunları “**ilk söyleyen**” söylemiştir.⁴¹

İbn Teymiyye'nin kendi sistemine göre kavramsallaştırdığı, **Tevil, Techîl, Tahyîl ehli kimseler** hakkında söylemiş olduğu sözler, özetle bu şekildedir. Onun bu değerlendirmeleri hakkında bir kaç söz etmek gerekirse şunları söylememiz mümkün olacaktır:

A- İbn Teymiyye, ifade ettiği bu “**üç gurup**” zümrenin üçünün de kimlerden teşekkül ettiğini net olarak öğrenememekteyiz. Zira bu üç guruba karşılık gelen kişilerin kim oldukları net olarak bilinmelidir ki, İbn Teymiyye'nin bu kişiler hakkındaki iddiaları ile onların gerçekten bu görüşlere sahip olup olmadıkları karşılaştırılabilir ve söylenenler, bunları “**hangi anlamda ve ne maksatla söyledikleri**” söylemedi iseler İbn Teymiyye'nin “**yakıştırmaları**”nın olup olmadığı net ortaya çıkmış olsun.

B- İbn Teymiyye'nin bu anlattıklarına bakılırsa, “**kendinden daha alim**”, “**kendinden daha doğru anlayışlı**” ve “**kendinden daha doğru yolda olan**” kimse bulunmamaktadır. Öyle ya, kendisinin de hayranı olduğu “**Selef yolunu takip edenler**” den bazıları dahi “**techil ehli**” olunca, o zaman kala kala “**sadece kendisi doğru yolda olduğu**” kalmış oluyor. Nitekim İbn Teymiyye'nin eserlerine bakıldığında “**tenkit edilmeyen**” kimselerin oldukça çok az sayıda olduğu onların da Hz. Peygamber, Sahabe ve bir kısım Tabiiler olduğu görülür. Bunların dışında kalan kişiler ve guruplar, az çok onun tenkidinden nasiplerini almış kişilerdir.

dan anlamlar birbirine benzer, bundan dolayı hangi anlamın kastedildiği açıkça bilinemez. Müteşâbihin karşıtı olan “**muhkem**” ise “**anlam yönünden başka bir ihtimal taşımayan açık anlamlı nas**” demektir. (Bkz. **Yavuz**, Yusuf Şevki, “**Müteşâbih**”, DİA, XXXII, 204)

⁴¹ **Ehl-i Tahyîl-Ehl-i Te'vîl-Ehl-i Techîl** konusunun hakkında daha geniş bilgi için bkz. **İbn Teymiyye**, *Der'ü Te'âruz*, I, 8-16; *Mecmû'*, IV, 66-69; V, 31-36; XIV, 70-71; XVI, 440-442; *Müvâfakât*, I, 33-38; Ayrıca, **İbn Sînâ** ve **İbn-i 'Arabî** için bkz. **İbn Sînâ**, Ebû'Ali el-Hüseyn b. 'Abdillah, *el-Adhaviyye fi'l-Ma'âd*, tah. Dr. Hasan 'Âsî, 2. bs. Beyrut, el-Müessesetü'l-Câmi'iyye, 1987, 97-103; **İbn Arâbî**, Muhyeddîn Ebû Abdillah Muhammed b. 'Ali el-Hatem et-Tâî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, Dâr-ı Sadr, tsz. II, 49; **Fusûsü'l-Hikem**, tah. Ebü'l-'Alâ 'Afîfî, Kahire, Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1946, 61-64, 134-137; Ayrıca, **İbn Arabî** ve “**Hatm-i Velâyet**” görüşü için bkz. **el-Hakîm et-Tirmîzî**, Ebû 'Abdillah Muhammed b. 'Ali, *Kitâbü Hatmî'l-Evliya*, tah. Osman İsmâil Yahya, Beyrut, el-Matba'atü'l-Kasolikiyye, 1965, 161-163, 336-346, 367-374, 421-422, 457-458, 470-471, 478-479, 498-510; **İbn Teymiyye Câmi'ü'r-Resâil**, I, 205-207. Ayrıca bu üç kavram hakkında daha geniş bilgi için bkz. **Yazıcı, Muhammed**, *İbn Teymiyye'nin İslam İnanç Mezheplerine Bakışı*, 1. Baskı, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınevi, 2009, 399-408.

Kaynakça

Âsimin, Muhammed b. Salih, *Lum'atü'l-İ'tikâd*, tahk. Eşref b. Abdulmaksud, Mektebetü Dâri Taberiyye, tsz.

Askalânî, Hâfız Ahmed b. Ali b. Hacer, *Nuhbetü'l-Fiker*, İstanbul, Matba'a-i Hulûsî Efendi, 1306.

Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahîh-i Buhârî*, tahk. Mustafa Dîb el-Buğâ, 5. baskı, Beyrut, Dar-ü İbn Kesir, 1993.

Demirci, Ahmet, "*Bid'atçılık*", E.Ü.İ.F.D., Sa: 5, (Kayseri-1988).

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud*, tahk. 'İzzet 'Ubeyd, 1. baskı, Beyrut, Dârü'l-hadis, 1969.

Gazâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, 1. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

Ğâmidî, Sa'îd b. Nâsır, *Hâkikatü'l-Bid'a ve Ahkâmühâ*, 3. bs. Riyâd, Mektebetü'r-Rüşd, 1994.

Hakîm et-Tirmîzî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Ali, *Kitabü Hatmi'l-Evliya*, tahk. Osman İsmâil Yahya, Beyrut, el-Matba'atü'l-Kasolikiyye, 1965.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebûbekr Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, tahk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, Haydarabad, Matba'atü Cemiyeti İlmiyye, 1357.

_____, *Şerefü Ashâbi'l-Hadîs*, tahk. Mehmet Sait Hatipoğlu, 2. bs. DİB-YAY., 1991.

İbn Abdi'l-Berr, Yûsuf b. Abdillâh, *Câmi'ü Beyani'l-İlm ve Fadlihi ve mâ Yenbeğî fi Rivayetihi ve Hamlihi*, tahk. Abdulkerim el-Hatîb, Mısır, Dârü'l-Kütübi'l-Hadîse, tsz.

İbn Arâbî, Muhyeddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Ali el-Hatem et-Tâî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut, Dâr-ı Sadr, tsz. II, 49.

_____, *Fusûsü'l-Hikem*, tahk. Ebü'l-'Alâ 'Affî, Kahire, Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1946.

İbn Cevzî, Cemâleddîn Ebü'l-Ferec 'Abdurrahmân, *Telbîsü İblîs*, 2. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

İbn Hüsameddin, Ali, *Müntehabü Kenzi'l-'Ummâl*, (Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi'nin kenarında).

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *es-Siyre*, tahk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1976.

İbn Mace, Ebu 'Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, tahk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1975.

İbn Salâh, Osman b. Abdurrahman, *Fetâvâ İbn Salâh*, (Mecmûatü'r-Resâili'l-Münîriyye içinde bulunan 3. Risale).

İbn Teymiyye, Ebü'l-'Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. 'Abdilhalîm, *Der'ü Te'âruzi'l-'Akli ve'n-Nakl*, tahk. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Riyâd, Mektebetü İbn Teymiyye, 1339.

_____, *İktizâü's-Sırâti'l-Müstakîm Muhalefeti Ashâbi'l-Cahîm*, tahk. Muhammed Hâmid el-Fakî, 2. bs. Kahire, Mektebetü's-Sünnet'i'l-Muhammediye, 1950.

_____, *Mecmû'-i Fetâvâ*, tahk. 'Abdurrahman b. Muhammed, 2. baskı, Ribat, Mektebetü'l-Ma'ârif, 1981.

_____, *Mecmû'atü'r-Resâil*, Mısır, Matba'atü Muhammed 'Ali Sabîh, 1966.

_____, *Minhâcü's-Sünne*, tahk. Dr. Muhammed Reşâd Sâlim, 2. baskı, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1989.

_____, *Tuhfetü'l-Irâkıyye fî A'mâli'l-Kalbiyye*, (Mecmûatü'r-Resâili'l-Münîriyye içinde 4. Risale).

İbn Sînâ, Ebü'Ali el-Hüseyn b. 'Abdillah, *el-Adhaviyye fî'l-Ma'âd*, tahk. Dr. Hasan 'Âsî, 2. bs. Beyrut, el-Müessesetü'l-Câmi'iyye, 1987.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlmî Kelâm*, İstanbul, Matba'a-i 'Âmire, 1340-1342.

Karadaş, Cağfer, *Kelam Tarihi*, 1. basım, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2013.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Istılahları*, 2. bs. Ank. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

_____, *Hadisçiler İle kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, 4. bs. Ank. T.D.V. Yayınları, 1989.

Münâvî, 'Abdürra'ûf, *Feyzü'l-Kadîr*, 1. bs. Mısır, Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1938.

Müslim, Ebü'l Hüseyin b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, 1. baskı, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Neseî, Ebü 'Abdirrahman Ahmed b Ali, *Sünenü'n-Neseî*, tahk. Hasan Muhammed Mes'ûdî, 1. bs. Mısır, Matba'atü'l-Miriyye, 1930.

Pezdevî, Ebü Yüsr Muhammed b. Abdülkerim, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafettin Gölçük, 2. bs. İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1988.

Sâbûnî, Ebü Osman İsmail, *Akidetü's-Selef Ve Ashâbü'l-Hadis*, (Mecmûatü'r-Resâili'l-Münîriyye içinde), neşr. Muhammed Emîn Dimec, Beyrut, İdâretü't-Tıbbâti'l-Münîriyye, 1990.

Sahimî, Salih Sa'd, "*el-Bida' ve Eserühâ fî İnhirâfi't- Tasavvuri'l- İslamî*", M.B.İ.D., sa: 16 (Riyad 1986).

Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Mûsâ, *el-İ'tisâm*, nşr. Ahmed 'Abdüşşâfi, 2. bs. Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

_____, *el-Muvâfakât*, terc. Dr. Muhammed Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993.

Şeltût, Muhammed, “*Esbâbü'l-Bid'a ve Medârrühâ*”, M.E.D., c. 33, sa: 1, (Kahire, 1961).

Tehânevî, Muhammed 'Ali el-Fârûkî, *Keşşâfü Istulâhâti'l-Fünûn*, tash. Mevlevi Muhammed Vecih - Mevlevî Abdülhak - Mevlevî Ğulâm Kâdir, 1. bs. Kalküta, I. cilt: W. N. Lees'Press - II.cilt: Bengal Military Orphan Press, 1854-1862.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-i-Tirmizî*, tahk. 1 ve 2. ciltler: Ahmed Muhammed Şâkir, 3. cilt Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, 4. cilt Kemâl Yusuf el-Hût, 1. baskı, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1937-1987.

Topaloğlu, Bekir, *Kelâm İlmi*, 2. bs. İstanbul,. Damla Yayınevi, 1985.

Yazıcı, Muhammed, *İbn Teymiyye'nin İslam İnanç Mezheplerine Bakışı*, 1. Baskı, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınevi, 2009.